

CAPÍTULO 2.- ESTUDIO DO MEDIO RURAL.	1
2.1.- MEDIO FÍSICO.....	1
2.1.1.- SITUACIÓN XEOGRÁFICA.....	1
2.1.2.- OROGRAFÍA E ORIENTACIÓN.....	1
2.1.3.- REDE HIDROGRÁFICA.....	1
2.1.4.- XEOLOXÍA.....	2
2.1.4.1.- Encadre xeolóxico.....	2
2.1.4.2.- Petroloxía.....	3
2.1.4.2.1.- <i>Penas metamórficas</i>	3
2.1.4.2.1.- <i>Penas igneas</i>	4
2.1.4.3.- Xeoloxía económica.....	5
2.1.5.- USOS DO SOLO.....	5
2.1.6.- CLIMATOLOXÍA.....	6
2.1.6.1.- Clasificación de THORNTHWAITE.....	11
2.1.6.2.- Clasificación de ALLUE.....	11
2.1.6.3.- Clasificación de PAPADAKIS.....	12
2.1.7.- ESPACIOS DE INTERÉS NATURAL E PAIXASÍSTICO.....	13
2.1.8.- CULTIVOS E APROVEITAMENTOS.....	14
2.2.- MEDIO CONSTRUIDO.....	15
2.2.1.- ASENTAMENTOS DE POBLACION.....	15
2.2.2.- TIPOLOXÍA EDIFICATORIA.....	18
2.2.3.- ESTRUCTURA DA PROPIEDAD.....	18

CAPÍTULO 2.- ESTUDIO DO MEDIO RURAL.

2.1.- MEDIO FÍSICO.

2.1.1.- SITUACIÓN XEOGRÁFICA.

O concello de Touro atópase situado no sur da provincia de A Coruña, a poucos quilómetros ao este de Santiago de Compostela, entre os 42,78 ° e 42,93 ° de latitude e os 8,20 ° e 8,42 ° de lonxitude. Encadrado na conca do río Ulla, límite entre as provincias de A Coruña e Pontevedra, linda co municipio de O Pino ao norte, co de Boqueixón ao oeste e o sudoeste, e co de Arzúa ao leste. Polo sur, o río Ulla constitúe o límite entre Touro e o concello pontevedrés de Vila de Cruces.

O termo municipal ten unha extensión de 116,54 Km², polo que é sensiblemente maior que a media dos municipios galegos (94 Km²) e que a media dos municipios da provincia de A Coruña (84,8 Km²). Segundo o censo de 2003, conta con unha poboación de dereito de 4.699 habitantes, distribuídos en 19 parroquias e 149 entidades de poboación. A capital, Fonte Díaz, situada a 75 Km da capital provincial, atópase nunha posición moi centrada respecto á

2.1.2.- OROGRAFÍA E ORIENTACIÓN.

O relevo de Touro está determinado en grande parte polo curso do río Ulla, que discorre sinuosamente ao longo do límite meridional do municipio. Así, as maiores altitudes (en torno aos 400 metros) se localizan no norte, observándose un lixeiro e suave descenso cara o sur, ate unha cota mínima próxima aos 100 metros. Este descenso faise sensiblemente mais pronunciado a medida que nos achegamos ao Ulla, de modo que, en certos tramos, este discorre literalmente encaixonado.

A orientación N-S dos afluentes deste río da lugar a unha paisaxe ondulada en sentido leste-oeste: unha sucesión de zonas elevadas, con pendentes lixeiras ou moderadas, entre as que se intercalan zonas de vaguada, en ocasións con importantes pendentes, polas que se encauzan estes regos ou regatos.

As coutas máximas corresponden aos montes Picón (400 metros), San Sebastián (392 metros) e San Antolín (389 metros).

En todas estas zonas montañosas a vexetación é case natural ou de repoboación forestal. Abunda o matorral e as especies autóctonas.

A variedade de relevo no municipio de Touro está perfectamente retratada pola diversidade de altitudes das respectivas parroquias, como se aprecia no seguinte cadro:

Superficie e altitude por parroquias

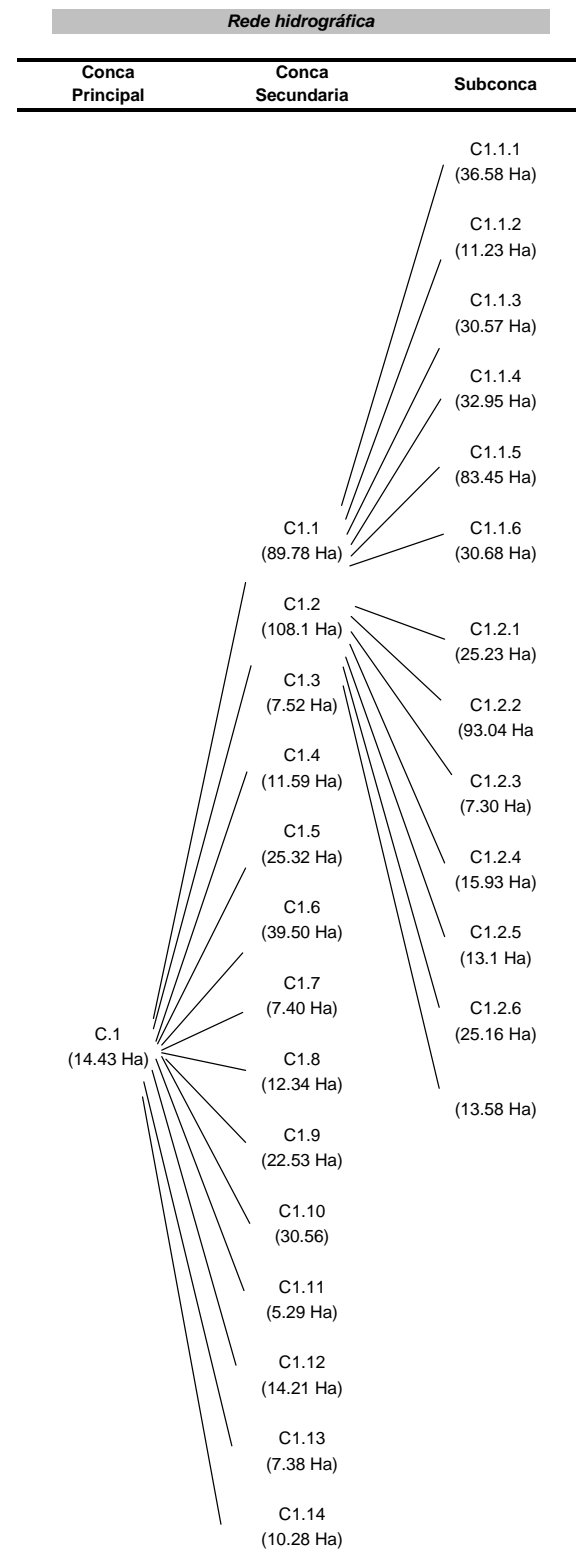
Parroquia	Superficie Km ²	Altitude media
ANDEADE (Santiago)	4,82	325
BAMA (San Vicenzo)	9,92	240
BENDAÑA (Santa María)	0,69	95
BESEÑO (San Cristovo)	7,18	350
CALVOS DE SOCAMIÑO (San Martiño)	7,30	345
CIRCES (Santa Mariña)	3,26	350
CORNADO (Santiso)	5,23	260
ENQUERENTES (San Miguel)	1,98	240
FAO (Santa Uxía)	7,77	270
FONTES ROSAS (San Xoán)	1,76	140
FOXÁS (San Breixo)	7,28	270
LOXO (Santa María)	13,35	290
NOVEFONTES (Santiago)	6,08	290
PREVEDIÑOS (Santiago)	11,44	240
QUIÓN (San Fiz)	10,58	270
RIBEIRA (San Pedro)	2,99	140
TOURO (San Xoán)	5,72	325
TURCES (Santa María)	3,81	360
VILAR (San Miguel)	5,39	210

2.1.3.- REDE HIDROGRÁFICA

En termos hidrolóxicos, a totalidade do termo municipal de Touro pertence á conca do río Ulla, o cal discorre sinuosamente ao longo do límite meridional do municipio (que neste punto cadra co límite entre as provincias de A Coruña e Pontevedra).

A rede hidrolóxica do concello vertébrase en torno a unha serie de ríos, moderadamente caudalosos, que circulan de norte a sur ate desembocar no Ulla: case todos eles nacen nos concellos limítrofes de O Pino, Arzúa ou Boqueixón, pero a maior parte do seu percorrido se circunscribe ao termo municipal de Touro. Outra serie de regatos menores (como os regos de Cofas, de Beseño, de Quintas, de Ínsua, de Pucheiros ou de Sar) aflúen a estes cauces principais ou (como no caso dos regos Lavandeira e Cabrafigo) directamente ao Ulla.

No seguinte cadro resumen, así como no plano de información correspondente, especificanse as superficies das diferentes concas:

Dentro do sistema hidrolóxico do municipio, os ríos mais importantes son os seguintes:

Río Brandelos.

Nace no municipio de O Pino, pero o seu caudal aumenta notablemente á medida que percorre o municipio de Touro de norte a sur, ao longo dos límites parroquiais de Bama, Loxo, Prevediños, Fontes Rosas, Enquerentes, Vilar, Foxás e Bendaña, desembocando no río Ulla, no lugar de Besaña. Os seus afluentes principais son o rego de Pucheiras (que tras cruzar a mina pola zona de Arinteiro atravesa Loxo e bordea o monte de San Sebastián), o rego de Sar (que cruza a parroquia de Bama en sentido oeste-leste) e o rego Prevediños (que á súa vez recolle as augas dos regos de Quintas e da Ínsua, discorrendo en sentido NO-SE, ao longo das parroquias de Prevediños, Vilar e Foxás).

Río Lañas.

Tributario do río Ulla, discorre en sentido N-S, enlazando as parroquias de Quión, Touro, Fao, Cornado e Novefontes. O río entra no termo municipal, procedente de O Pino, no lugar de Laña de Abaixo, ao tempo que recolle as augas dos regos de Abelenda (que define o límite municipal entre Touro e O Pino) e de Cerceda (que atravesa a parroquia de Quión de oeste a leste). Mais abaixo únese o rego de Cofas. O rego de Beseño, a súa afluente mais importante, que atravesa as parroquias de Beseño, Turces, Andeade e Cornado, únese ao río Lañas nunha zona de vertentes pronunciadas e topografía difícil.

Regos Lavandeira e Cabrafigo.

Son dous ríos menores, moi próximos entre se (discorren polas vertentes opostas do monte de Loureda), que verten directamente ao Ulla na parroquia de Ribeira. Nacen, respectivamente, nas cercanías de Loxo (na parroquia do mesmo nome) e de Mourellos de Abaixo (Mourellos Hermo) na parroquia de Touro.

2.1.4.- XEOLOXÍA.

2.1.4.1.- Encadre xeolóxico.

O municipio de Touro sitúase no borde occidental da zona Galicia Central Tras Os Montes, definida por MATTE, Ph. (1968), e que se caracteriza segundo dito autor por:

- A ausencia de afloramento Devónico-Carbonifeiro.

- A presenza dun Ordovícico Superior e un Silúrico esquistoso moi potentes (ate 4.000 metros).
- A ausencia total de Cámbrico en certos puntos da zona.
- A presenza dun Precámbrico porfiroide.
- A presenza dun Precámbrico antigo, esencialmente constituído de penas básicas metamorfixadas.

Os principais materiais que afloran na zona son os esquistos e gneises da “Serie de Ordes”, que se sitúan ao semellar sobre un grupo de penas básicas de natureza fundamentalmente anfibólica, xunto coas metabasitas no borde sur do municipio. Tamén hai que sinalar a presenza dun ortogneis, de composición granodiorítica, situado no borde oriental do municipio.

O dominio da “Serie de Ordes” ocupa a totalidade do municipio, podéndose separar dentro del tres grandes grupos de penas: metabasitas, metasedimentos da “Serie de Ordes” e ortogneis pegmatoide.

Estímase que a “Serie de Ordes” se acha situada mais ou menos concordante sobre as metabasitas do Macizo de Santiago.

O ortogneis pegmatoide ponse en contacto mediante fallas coas penas encaixantes, pola que a súa relación estratigráfica coas penas veciñas, na zona de estudo, resulta imposible por manifesto.

Dentro do dominio da “Serie de Ordes” podemos distinguir o Macizo Básico de Santiago de Compostela e a Formación de Ordes. O primeiro aflora na parte norte do municipio. Está formado case por penas anfibólicas que totalmente poden aparecer tanto en facies granulita como retrógradas a esquistos verdes. Dentro destas masas anfibólicas aparecen pequenos macizos de metagabros, que nalgúns casos puideron ser cartografiados. A estratigrafía é a seguinte: penas ultrabásicas serpentinizadas e anfibolitas (anfibolitas s.s., anfibolitas granatíferas e pirigarniñas).

Polo que respecta á Formación de Ordes se trata dunha serie de materiais metamórficos de grado intermedio e que aparecen totalmente migmatizados. Estas penas se caracterizan por presentar unha marcada trasposición, debida á esquistosidade de fluxo de idade hercínica que, ao semellar, se reflicte a través duns planos mais antigos. Son, pois, penas intensamente foliadas, o que se taduce nunha xeral homogeneización das series, en orixe sedimentarias mais ou menos diversificadas, desde o punto de vista litolóxico. Podemos

distinguir: esquistos e gneises (esquistos micáceos e gneises micáceos granatíferos), cuarzoesquistos e metagrauwackas, esquistos anfibólicos e gneises migmáticos.

Encanto aos depósitos aluviais, só foron representados cando atinxen certa entidade cartográfica. Merece ser destacado o aluvión do río Ulla, ao sur do municipio. Estes depósitos aluviais están formados por cantos subredondeados de cuarzo leitoso e anfiboliñas e cantos subangulosos de areniscas, cuarzoesquistos e ortogneises, en xeral moi alterados. Nos cauces dos ríos menores poden-se observar, na súa composición, unha fracción elevada de finos arcillosos ou arciño-limosas que, totalmente pode chegar a constituir o 85 por 100 do total do depósito.

2.1.4.2.- Petroloxía.

2.1.4.2.1.- Penas metamórficas.

- Anfibolitas.

Constituen os seus afloramentos a maior parte do Macizo básico de Santiago de Compostela.

A hornblenda aparece en dúas xerazóns de cristais, a mais antiga aparece en masas microcristalinas con unha foliación ben marcada, este anfíbol presenta un pleocroismo castaño-esverdeado. A segunda xerazón de hornblenda é de cor verde, e en contraste coa segunda xerazón mostra o seu eixo maior perpendicular á foliación planar.

A plagioclasea presenta un contido en anortita do 15 ao 20 por 100, e en ocasións observouse en ela un certo retrometamorfismo pasando a epidota.

De forma local aparecen anfiboliñas en facies de esquistos verdes, orixinadas por un retrometamorfismo das anfiboliñas anteriormente descritas; estas anfiboliñas en facies de esquistos verdes se caracterizan pola aparición dun anfíbol incoloro tipo tremoliña, que procede dun retrometamorfismo da hornblenda verde; asimismo observa-se unha serie de minerais secundarios (cloriña e epidota, fundamentalmente) procedentes do retrometamorfismo de granates e plagioclasea.

- Anfibolitas granatíferas.

Estas penas están amplamente difundidas nos afloramentos de anfiboliñas, presentando-se xeralmente en íntima relación espacial coas pirigarniñas ou anfiboliñas en facies granulita.

A hornblenda presenta en algunhas mostras dous xerazóns de medra de cristais de análogas características ás descritas nas pirigarniñas; aínda que o máis frecuente é que sómente apareza a hornblenda verde.

O granate ten cor rosete con un substituímento a través dos planos de fractura, nos que se poden orixinar epidota e cloriña secundaria. Estes granates chegan a atinxir 3-4 cm de diámetro.

A plagioclasa presenta un contido en anortiña do 20 ao 30 por 100.

O cuarzo xéneralmente aparece en pequenas proporcións, pudiendo chegar a estar ausente en numerosas ocasións.

Os minerais accesorios máis frecuentes son: rutilo, circón, esfena, epidota e opacos.

Asociadas a estas anfiboliñas aparecen unhas mineralizacións de pirrotina, piritita, calcopiritita e blenda diseminadas na masa, a través de diminutas veas de trazado moi irregular; os sulfuros máis abundantes son pirrotina e calcopiritita.

- **Cuarzoesquistos e metagrauwackas.**

Pertencentes á Formación de Ordes, diferencian-se dos esquistos micáceos no maior contido en cuarzo e a considerabel diminución dos materiais micáceos. O cuarzo aparece en cristais de grán medio a fino, xéneralmente en bandas, e con recrecimentos abondo frecuentes; as micas (predomina a moscoviña sobre a biotita) presenta-se xéneralmente en bandas segundo os planos de foliación. Como minerais accesorios aparecen circón, rutilo e cloriña.

- **Esquistos anfibólicos.**

Son penas mouras que se presentan en capas alentejonadas de potencia moi variábel en toda a zona, e que presentan os seguintes compoñentes minerais: cuarzo, anfíbol monoclinico (hornblenda verde) e nas zonas de máis alto grado de metamorfismo plagioclasa; como minerais accesorios os máis frecuentes son: apatiño, esfena, biotita e cloriña (esta última secundaria).

- **Esquistos e gneises.**

Dentro da grande variedade de penas existente nesta formación, poden-se englobar todos eles en dous grupos claramente definidos: esquistos micáceos e gneises micáceos granatifeiros.

Dentro do primeiro grupo se engloban os esquistos (moscovíticos, biotíticos ou de dúas micas) que presentan textura lepidoblástica, ocasionalmente milonítica e que con un metamorfismo en facies de anfiboliñas presentan a seguinte composición mineralóxica: cuarzo, moscoviña, plagioclasa e biotita (frecuentemente cloritizada) como minerais principais, e circón, apatiño, granate e minerais opacos como compoñentes accesorios.

Os gneises micáceos granatifeiros son un conxunto de penas gneísicas con textura lepidoblástica, no que se observan dúas variedades petrológicas esenciais: gneises micáceos granatifeiros s.s., e gneises con estaurólita e distena. A mineraloxía básica dos primeiros está formada por cuarzo, plagioclasa, moscovita, biotita (en ocasións cloritizada), e máis raramente granate, tendo como minerais accesorios apatito, circón, clorita e feldespato potásico. Do estudio petrográfico dos gneises con estaurólita e distena obteñen-se os seguintes minerais esenciais: cuarzo, plagioclasa, moscovita, biotita, feldespato potásico, granate (en cristais de 1 mm, que presentan inclusiones de distena e rutilo), cianita (que aparece en agregados de sericita ou asociada ás micas) e estaurólita (que é o menos frecuente); e os seguintes minerais accesorios: apatito, circón, rutilo e clorita (secundaria e procedente da biotita).

2.1.4.2.1.- *Penas igneas.*

- **Ortogneis pegmatóide.**

Son penas que presentan os seus afloramentos no borde oriental do municipio. A forma de afloramento de maior extensión é subrectangular, debido a que aparece grazas a un duplo sistema de fracturas de distensión, de enderezos ortogonais.

A escala de afloramento é unha pena ollosa, de clara textura gneísica, de cor gris clara e xeito moteado, debido á presenza de cristais de biotita abondo abundantes. A textura que presenta é xéneralmente lepidoblástica, aínda que con claros signos cataclásticos, como son a fracturación dos cristais e a distorsión dos planos de macla; ocasionalmente presenta textura graúda. O estudio petrológico desta pena proporciona-nos os seguintes datos: como minerais principais semellan cuarzo, plagioclasa, microlina, biotita e moscovita (a moscovita aparece en menor proporción que a biotita, e en ocasións chega a presentar-se como constituyente accesorio da pena); os minerais accesorios que aparecen son: apatiño, circón, granate, opacos e clorita (ésta secundaria, orixinada a partir da biotita).

O ortogneis aparece no campo con un metamorfismo en facies anfibólica e con unha forte deformación por esmagamento.

2.1.4.3.- Xeoloxía económica.

Tanto a riqueza mineira da zona como a calidade e cantidade de algunhas materiais para a súa utilización no campo das penas industriais, condicionan as numerosas e importantes explotacións ubicadas desde antaño na zona de estudio.

Pola súa parte, a auga subterránea presenta nesta zona unha problemática permanente debido á xeral impermeabilidade do substrato que obriga a recorrer ao almacenamento e explotación da auga de escorrentía. Pese a iso, este problema non é acusado, toda vez que a demanda hídrica da zona non é importante a causa do elevado índice pluviométrico da rexión.

- Minería.

Desde o punto de vista mineiro o máximo interese da zona centra-se na exploración e explotación dos xacementos de sulfuros detectados desde antiga e prospectados e avaliados as súas reservas en data recente por varias empresas mineiras.

As mineralizacións aparecen asociadas ás penas anfibólicas, mais concretamente ás anfibolitas granatíferas, das que constitúen principais xacementos dentro do municipio os afloramentos de Bama e Arinteiro, estoupados no pasado pola empresa concesionaria Río Tinto-Patiño, S.A.

A existencia de novos yacementos estima-se pouco probabel, se se pretende que éstos sexan relativamente superficiais; resulta imprevisíbel a presenza ou ausencia de novas masas minerais en profundidade, aínda que se estima que a profundidades superiores a 200 metros poden existir corpos mineralizados.

- Cantería.

Das canteras presentes no municipio extrai-se material para áridos e pedras para construción.

Para a obtención de áridos de esmiuzamento son utilizados tanto as anfibolitas como as gneises de "Ordes". neste sentido son mellores as condicións litolóxicas das anfibolitas, nas que a disyunción da pena é totalmente irregular e moi elevadas a súa compacidade e

dureza. Estas empregan-se con frecuencia como áridos de esmiuzamento de granulometrías diversas, tanto para aglomerados asfálticos como morteiros hidráulicos. Para éstos últimos convén facer a prevención da presenza nestas penas de sulfuros (pirita, calcopirita e pirrotina), os cais por oxidación producen sulfatos (eventualmente xeso) cuxa agresividade fronte aos cementos correntes é manifesta, aínda en concentracións moi baixas.

As anfibolitas e as gneises de "Ordes" tamén cumpren as condicións elementais para ser empregadas como pedras de construción. As anfibolitas utilizaron-se ás veces como pedras de cantería, xéneralmente no ámbito rural.

2.1.5.- USOS DO SOLO.

Para entender as características que desde o punto de vista edafolóxico presenta o municipio é necesario ter presente a referencia de xeitos anteriormente analizados como a topografía e a xeoloxía, xa que son estes, xunto co clima, os factores que determinan esencialmente o tipo de solo. O home só pode influír corrixindo algunhas cualidades ou preservando a súa destrución por medio da plantación de arborado ou de obras de contención en ladeira como poden ser os bancais. Lembremos que estamos nun área na que os solos soportan un difícil equilibrio entre unhas pendentes moi importantes, nas que hai que evitar a destrución provocada pola erosión, e a súa ás veces complicada explotación productiva.

Non existe, como era en principio de esperar, unha concordancia clara entre a superficie cultivada e as escasas zonas chás. Moitas destas superficies, correspondentes ás penchairs mencionadas anteriormente atópanse dedicadas a matorral, mentres que os cultivos ocupan moitas veces zonas con pendentes moi acusadas o cal indica que nestes casos o relevo foi modificado mediante a construción de bancais. Cultivos e pradeiras forman un mosaico.

Os bosques, desde o punto de vista natural, poden dividirse en 4 grupos: bosques caducifolios acidófilos, bosques ribereños, bosques disclimax e a mestura deles.

- Os bosques caducifolios pertencen á clase Quercetea robori-Petraeae, constituídos por carballos, castañeiros e bidueiros.

- Os bosques ribereños magoas teñen entidade e pertencen á clase Alnetea glutinosae localizándose nos cursos de auga, xeralmente en forma de sebes.

- Máis importantes son os bosques disclimax, formados por *Pinus pinaster* e *insignis* e *Eucalyptus globulus*. Este último está moi ligado á altitude, situándose preferentemente en altitudes inferiores a 200 m.

O matorral está formado pola orde Calluno-Ulicetalia, é dicir, brezais, toxais e retamares atlánticos sobre solo acedo en clima oceánico ou suboceánico procedentes da degradación de *Quercetea robori-Petraeae*. Como especies características, pódense citar as seguintes.

- *Ulex europaeus*
- *Calluna vulgaris*
- *Erica cinérea*
- *Lithospermum prostratum*
- *Sarotamnus scoparius*

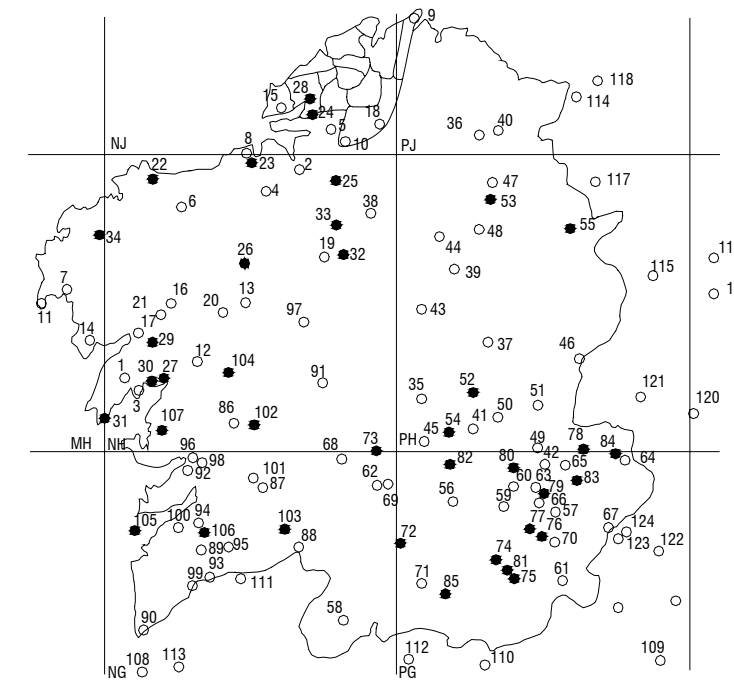
O aproveitamento fundamental é para cama de gando.

2.1.6.- CLIMATOLOXÍA.

Para o establecemento dos datos climatolóxicos do municipio, recorre-se aos estudos aportados pola publicación "Bioclimatología de Galicia" (CARBALLEIRA, DEVESA, RETUERTO, SANTILLÁN ,UCIEDA; A Coruña, 1983; edic. Fundación Pedro Barrié da Maza). Os resultados basean-se nas medicións obtidas nas 124 estacións meteorolóxicas, seleccionadas entre un total de 350 que existen en Galicia , en función da súa situación topográfica, dun mínimo de cinco anos consecutivos de observazóns, e de que ditas observazóns se atopan incluídas no período "normal" (1945-74). Mais concretamente, se consultaron as medicións das tres estacións meteorolóxicas máis próximas, isto é, as situadas en Santiago de Compostela, en Labacolla e no encoro de Portodemouros. na seguinte táboa se especifican as coordenadas xeográficas (a latitud se especifica respecto ao norte e a lonxitude respecto ao meridiano de Greenwich), o altitude, o número de anos observados e o tipo de estación (T, termopluviométrica; P, pluviométrica) correspondentes a cada unha destas tres estacións. Só a estación de Lavacolla se atopa dentro da categoría de "normal": os datos das outras dúas estacións esixen un método de redución a normal.

Estacións meteorolóxicas

Nome	Coordenadas xeográficas		Altitude (m)	Nº de anos	
	Latitude	Lonxitude		T	P
Labacolla (aeroporto)	42º 54´	8º 26´	316	28	28
Santiago de Compostela	42º 53´	8º 32´	260	14	15
Portodemouros (encoro)	42º 51´	8º 12´	252	6	10

LOCALIZACION

DE ESTACIONES PLUVIOMETRICAS

- Estación termopluviométrica
- Estación pluviométrica

ESTACIÓN DE LABACOLLA (AEROPORTO)

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Med. Anu.	
t	7,1	7,3	9,4	10,5	12,8	15,6	17,7	17,6	16,3	13,8	9,8	7,4	12,1	
tm	3,6	3,1	4,8	5,5	7,7	10,0	11,4	12,0	11,2	9,2	5,8	3,9	7,4	
tM	10,7	11,5	13,9	15,5	17,8	21,1	23,5	23,3	21,4	18,5	13,7	10,9	16,8	
Tm	-2,5	-2,6	-1,5	0,3	2,6	5,4	7,6	7,6	6,2	3,4	0,0	-1,3	2,1	
TM	16,0	17,2	20,3	22,8	26,8	30,7	31,5	30,5	29,1	25,1	18,9	15,5	23,7	
H						22			13				83	N
h				22							12		204	n
h'			25								30		250	n'

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Tot. Anu.
P	229	231	228	130	122	93	43	66	108	152	241	223	1.865
ETP	12	20	43	68	93	108	121	98	56	36	13	10	678
D	329	331	328	230	222	193	127	72	108	204	341	323	2.808
s	217	211	185	61	29					68	227	213	1.213
d								26					26
d.a.								26					26

INTENSIDADES BIOCLIMÁTICAS

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Ano
IBP			0,37	0,59	1,06	1,61	2,05	2,03	1,75	1,27	0,46		11,19
IBL			0,37	0,59	1,06	1,61	2,05	1,34	1,75	1,27	0,46		10,50
IBC													
IBS													
IBF	-0,07	-0,04										-0,01	-0,12

CLASIFICACIONES CLIMÁTICAS

Thornthwaite

lh	la	lha	C	Tipo climático
179	4	177	48,3	A r B ₁ ' b ₄ '

Allué

Subrexión fitoclimática
V(VI) Atlántico Europeo

Papadakis

lha	Lhm (nº de meses)			Tipo climático		Régimen		Unidade climática
	>1	≤1, ≥0,5	>0,5	Inverno	Veran	Térmico	Humedade	
2,7	9	3	0	Av	T	Ma1	Hu	Marítimo fresco

ÍNDICES CLIMÁTICOS

Precipitación estacional

Inverno		Primavera		Veran		Outono	
mm	%	mm	%	mm	%	mm	%
683	37	480	26	201	11	500	27

C.E.P.		Continentalidade
Máx.	Mín.	Pluvial
1,77	0,36	1,1

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	s
C.P.R.M.	1,44	1,61	1,44	0,84	0,77	0,60	0,26	0,41	0,70	0,95	1,57	1,40	0,47
C.P.R.E.	1,48			1,03			0,42			1,07			

Amplitud térmica

Media	Extrema	Total diferencias al mes precedente
10,5	20,5	20,6

Sequía estival

P _e /t _{Mc}	P _e /t _c	D _e /t _{Mc}
8,6	11,4	16,6

Ind de aridez de MARTONNE (Im)

Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	La
161	160	142	76	65	44	18	29	49	76	146	154	84

Cocientes pluviométricos

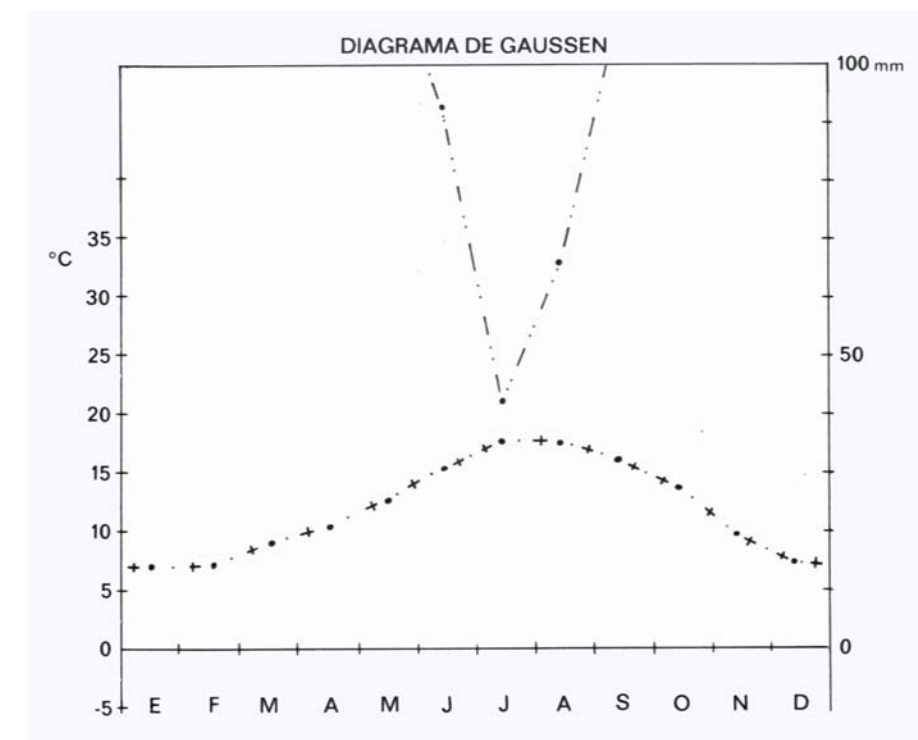
Q	Q _E	Q _D
343	37	72

Sequía en función da produción

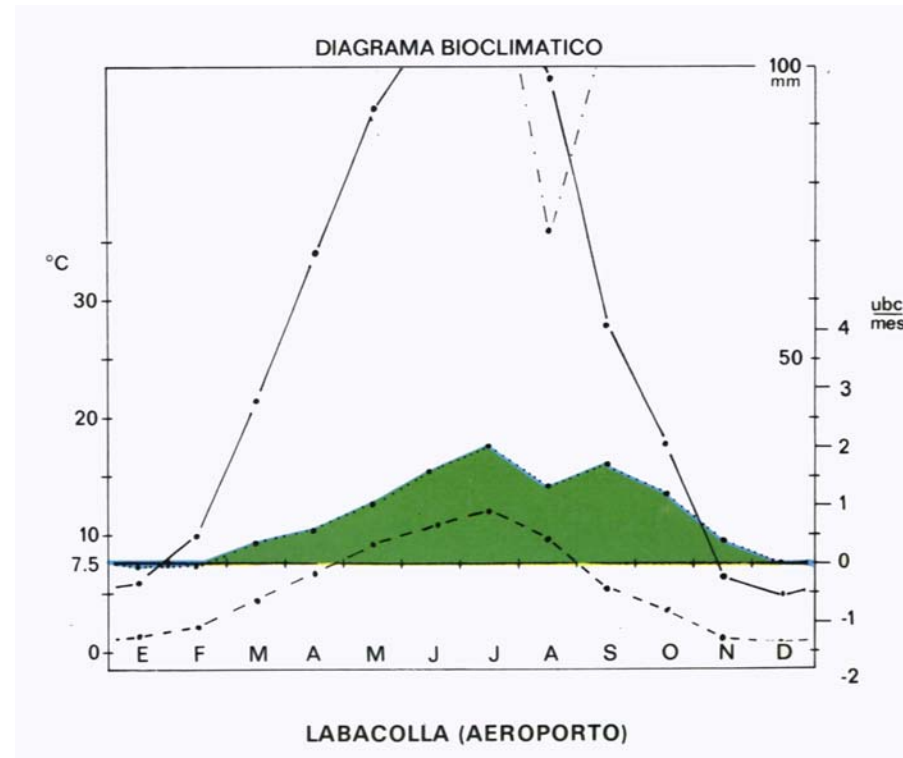
M	J	J	A	S	Total
			0,34		0,34

Ef. Térmica

U
664

ESTACIÓN DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Med. Anu.	
t	8,1	8,0	9,7	11,6	13,5	15,9	18,9	18,3	17,1	15,2	10,6	8,6	12,9	
tm	5,2	4,7	6,1	6,7	8,7	10,8	14,4	13,4	12,2	10,6	7,0	5,6	8,8	
tM	10,9	11,3	13,3	16,5	18,3	20,9	23,3	23,2	22,1	19,9	14,2	11,7	17,1	
Tm	-0,4	-0,8	1,4	2,4	4,0	6,7	10,6	9,7	8,1	5,2	1,7	0,8	4,1	
TM	15,7	17,8	19,7	24,7	26,9	30,3	33,3	31,5	30,0	27,2	19,6	16,1	24,4	
H						2				11			131	N
h			18								27		254	n
h'			11								30		295	n'

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Tot. Anu.
P	172	124	146	91	109	64	20	53	81	108	157	163	1.288
ETP	12	20	44	71	95	109	125	100	62	39	14	10	702
D	272	224	246	191	209	164	75	53	81	126	244	263	2.148
s	160	104	103	21	15						130	152	684
d							50	47					97
d.a.							50	97					

INTENSIDADES BIOCLIMÁTICAS

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Ano
IBP	0,11	0,01	0,43	0,82	1,19	1,68	2,27	2,16	1,92	1,55	0,62	0,23	12,99
IBL	0,11	0,01	0,43	0,82	1,19	1,68	1,13	0,88	1,92	1,55	0,62	0,23	10,57
IBC													
IBS													
IBF													

CLASIFICACIONES CLIMÁTICAS

Thornthwaite

lh	la	lha	C	Tipo climático
97	14	89	47,6	B4 r B1' a'

Allué

Subregión fitoclimática	
V(VI)	Atlántico Europeo

Papadakis

lha	Lhm (nº de meses)			Tipo climático		Régimen		Unidad climática
	>1	≤1, ≥0,5	>0,5	Invierno	Verano	Térmico	Humedad	
1,8	9	3	0	Ci	O	MA	Hu	Marítimo templado

ÍNDICES CLIMÁTICOS

Precipitación estacional

Inverno		Primavera		Veran		Outono	
mm	%	mm	%	mm	%	mm	%
459	36	347	27	137	11	345	27

C.E.P.		Continentalidade Pluvial
Máx.	Mín.	
1,85	0,35	1,15

	Ene.	Feb.	Mar.	Abr.	May.	Jun.	Jul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dic.	s
C.P.R.M.	1,57	1,25	1,33	0,86	1,00	0,60	0,18	0,48	0,76	0,98	1,47	1,48	0,44
C.P.R.E.		1,44		1,08			0,42			1,07			

Amplitud térmica

Media	Extrema	Total diferencias al mes precedente
10,8	18,6	21,0

Sequía estival

P_e/t_{Mc}	P_e/t_c	D_e/t_{Mc}
5,9	7,3	12,5

Ind de aridez de MARTONNE (Im)

Ene.	Feb.	Mar.	Abr.	May.	Jun.	Jul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dic.	La
114	83	89	51	56	30	8	22	36	51	91	105	56

Cocientes pluviométricos

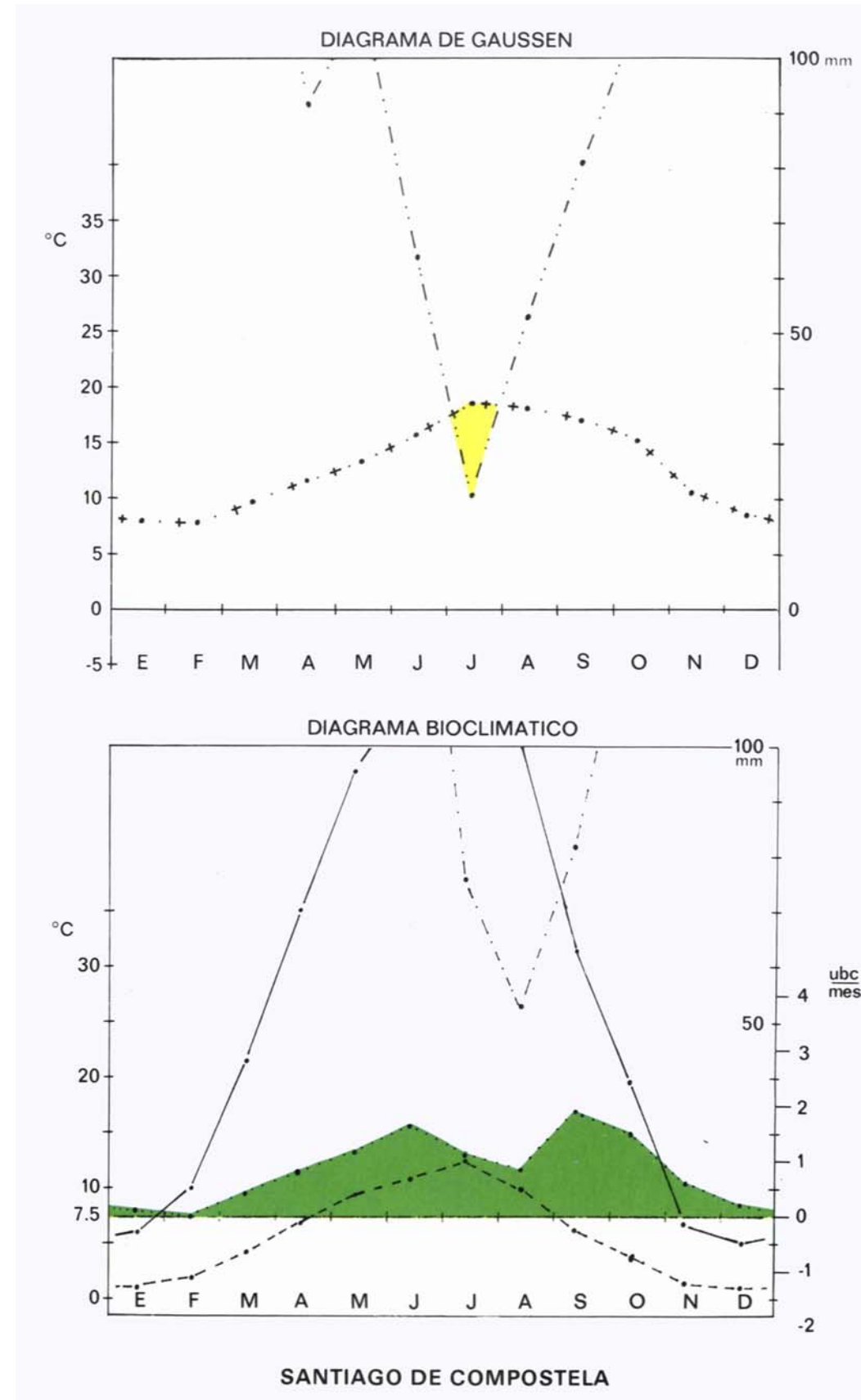
Q	Q_E	Q_D
247	26	56

Sequía en función de la producción

M	J	J	A	S	Total
		0,50	0,59		1,09

Ef. Térmica

U
705

ESTACIÓN DE PORTODEMOUROS (EMBALSE)

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Med. Anu.	
t	7,3	6,7	8,5	11,4	13,3	17,5	21,2	19,2	17,5	14,4	10,6	7,5	12,9	
tm	2,6	1,5	1,7	4,1	7,1	10,2	13,7	12,1	10,4	7,8	4,9	3,0	6,6	
tM	11,9	11,9	15,4	18,8	19,5	24,9	28,8	26,3	24,6	20,9	16,3	12,0	19,3	
Tm	-3,6	-4,3	-4,0	-1,4	1,9	5,6	9,6	7,7	5,3	1,7	-1,2	-2,3	1,3	
TM	16,9	17,6	21,9	25,9	28,2	33,4	37,9	34,1	31,0	27,7	21,4	16,5	26,0	
H						10			9				91	N
h					1					28			180	n
h'				13							18		219	n'

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Tot. Anu.
P	150	165	157	99	124	77	31	56	71	110	182	159	1.381
ETP	12	19	42	71	94	114	133	103	63	38	14	10	713
D	250	265	256	199	224	177	93	56	71	118	262	259	2.230
s	138	146	115	28	30						148	149	754
d							40	47					87
d.a.							40	87					

INTENSIDADES BIOCLIMÁTICAS

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	Año
IBP			0,21	0,79	1,16	2,00	2,75	2,34	2,00	1,38	0,62	0,00	13,25
IBL			0,21	0,79	1,16	2,00	1,70	1,01	2,00	1,38	0,62	0,00	10,87
IBC													
IBS													
IBF	-0,05	-0,16											-0,21

CLASIFICACIONES CLIMÁTICAS

Thornthwaite

lh	la	lha	C	Tipo climático
106	12	99	49,1	B4 r B2' b4'

Allué

Subregión fitoclimática	
V(VI)	Atlántico Europeo

Papadakis

lha	Lhm (nº de meses)			Tipo climático		Régimen		Unidad climática
	>1	≤1, ≥0,5	>0,5	Invierno	Verano	Térmico	Humedad	
1,9	9	3	0	Av	M	TE	Hu	Templado cálido

ÍNDICES CLIMÁTICOS

Precipitación estacional

Inverno		Primavera		Veran		Outono	
mm	%	mm	%	mm	%	mm	%
474	34	380	27	164	12	363	26

C.E.P.		Continentalidad Pluvial
Máx.	Mín.	
1,65	0,38	1,04

	Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	s
C.P.R.M.	1,27	1,55	1,33	0,87	1,06	0,67	0,26	0,48	0,62	0,94	1,60	1,35	0,43
C.P.R.E.	1,39		1,10			0,47			1,05				

Amplitude térmica

Media	Extrema	Total diferencias ao mes precedente
14,5	27,3	28,5

Sequía estival

P_e/t_{Mc}	P_e/t_c	D_e/t_{Mc}
5,7	7,7	11,4

Ind de aridez de MARTONNE (Im)

Xan.	Feb.	Mar.	Abr.	Mai.	Xun.	Xul.	Ago.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.	La
104	119	101	55	64	34	12	23	31	54	106	109	60

Cocentes pluviométricos

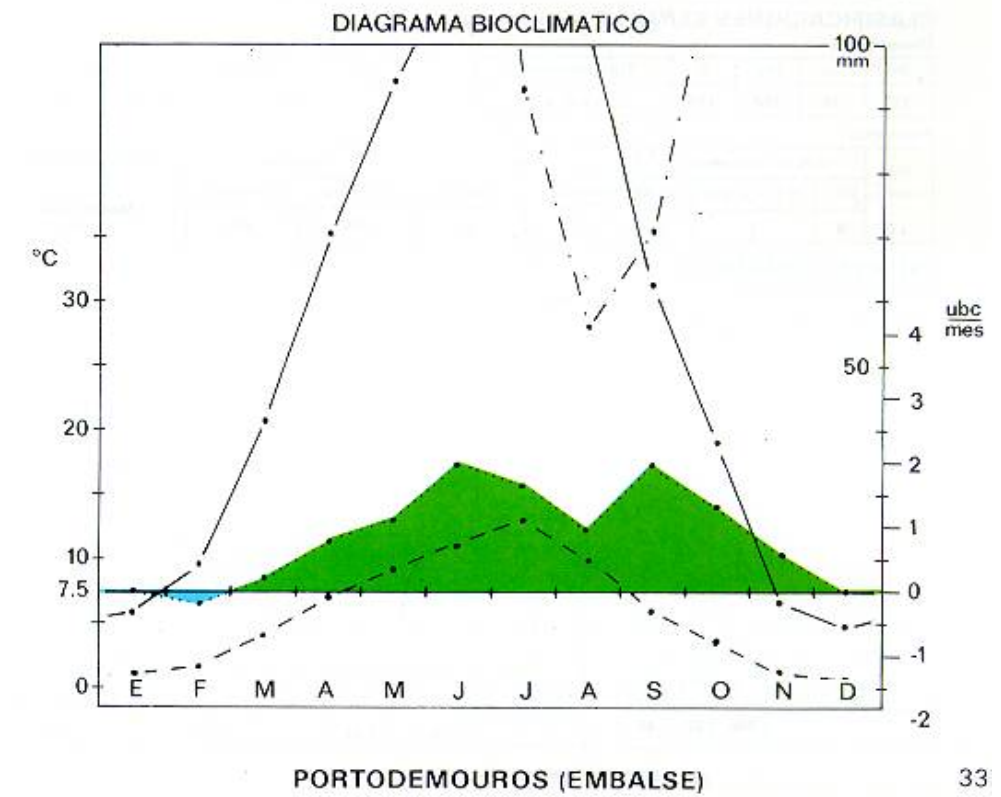
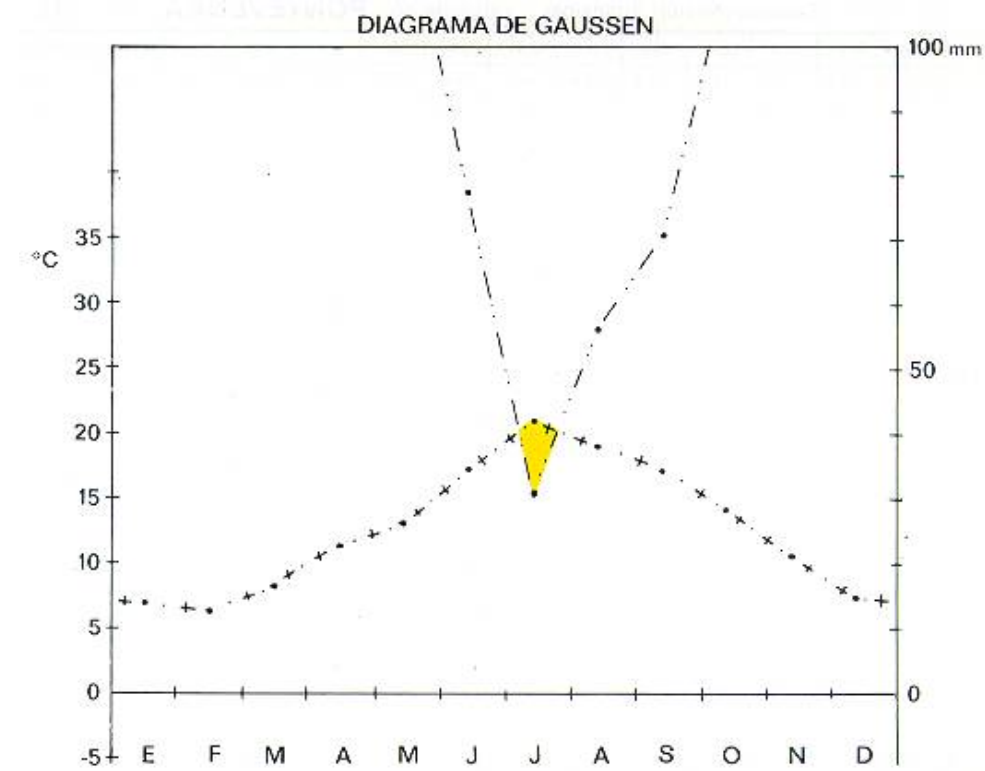
Q	Q_E	Q_D
167	20	40

Sequía en función da produción

M	J	J	A	S	Total
		0,38	0,57		0,95

Ef. Térmica

U
719

Os datos recollidos para cada unha destas estacións son os expostos anteriormente, onde os símbolos e abreviaturas teñen os seguintes significados:

t	= temperatura media (°C)	d.a.	= déficit acumulado
t_m	= temperatura media de las mínimas (°C)	ubc	= unidades bioclimáticas
t_M	= temperatura media de las máximas (°C)	IBP	= intensidad bioclimática potencial (ubc)
T_m	= temperatura media de las mínimas absolutas (°C)	IBL	= intensidad bioclimática libre (ubc)
T_M	= temperatura media de las máximas absolutas (°C)	IBC	= intensidad bioclimática condicionada (ubc)
t_{Mc}	= temperatura media de las máximas del mes más cálido	IBS	= intensidad bioclimática seca (ubc)
t_c	= temperatura media del mes más cálido (°C).	IBF	= intensidad bioclimática fría (ubc)
H	= fechas que fijan la estación libre de helada mínima	I_h	= índice de humedad
h	= fechas que fijan la estación libre de helada disponible	$I_{h,am}$	= índice hídrico anual / mensual
h'	= fechas que fijan la estación libre de helada media	$I_{a,m}$	= índice de aridez anual / mensual
N	= número de días libres de helada mínima	C	= concentración estival de la eficacia térmica
n	= número de días libres de helada disponible	CEP	= concent. estival pluviométrica (máx=PEGUY; mín=modific.)
n'	= número de días libres de helada media	CPRM/E	= coef. pluviométrico relativo mensual / estacional de ANGOT
P	= precipitación (mm)	P_e / t_{Mc}	= índice de sequía estival de GIACCOBBE
P_e	= precipitación estival (mm)	D_e / t_{Mc}	= índice de sequía estival de GIACCOBBE modificado
ETP	= evapotranspiración potencial (mm)	P_e / t_c	= índice de sequía estival de PHILIPPIS
e	= evapotranspiración residual (mm)	Q	= cociente pluviotérmico de EMBERGER
D	= disponibilidad hídrica (mm)	Q_e	= cociente pluviotérmico de BAUDIÈRE
D_e	= disponibilidad hídrica estival	Q_D	= cociente pluviotérmico de BAUDIÈRE modificado
s	= exceso de precipitación (mm)	U	= índice exponencial de eficacia térmica (valor anual)
d	= déficit de precipitación (mm)		

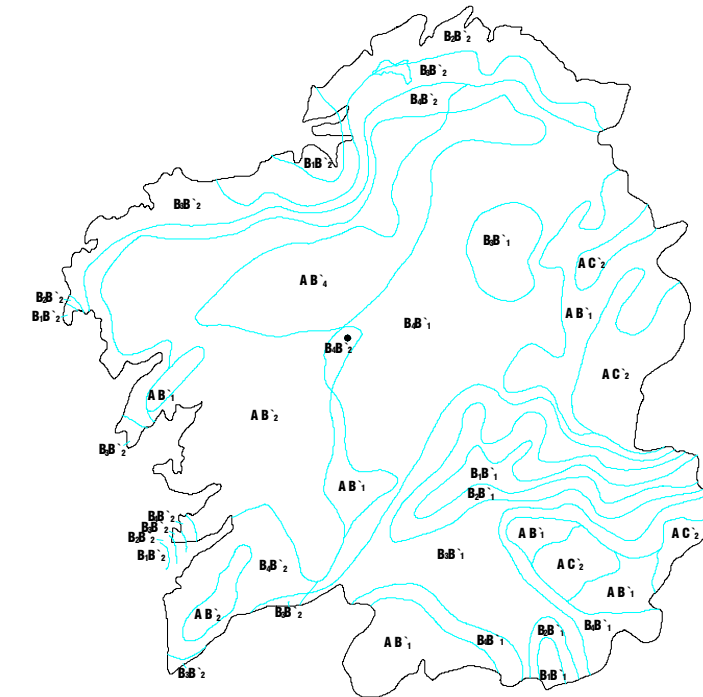
Dentro da mencionada publicación "Climatología de Galicia", e coa intención de obter a maior precisión na tipificación climática de Galicia, escolléron-se tres sistemas ou clasificacións climáticas, debidos a THORNTHWAITE (1948), ALLUE (1966) e PAPADAKIS (1966), cada un con diferentes puntos de vista e todos de ampla difusión.

2.1.6.1.- Clasificación de THORNTHWAITE.

Este autor, despois de ter calculado os diferentes elementos do balance hídrico nunha estación, traduce a interpretación destes resultados segundo catro criterios (grado de humidade, eficacia térmica, variación estacional da humidade e concentración estival da eficacia térmica) que pola súa combinación permiten clasificar os climas. A partir dos resultados destes índices e os valores de E.T.P. anual e estival obteñen-se os seguintes tipos de climas:

- 1.- En función do índice hídrico anual (REXIÓN DE FUMIDADE), o concello de Touro pertence á rexión do tipo PERHÚMEDO (Iha > 100).
- 2.- En función da E.T.P. anual (REXIÓN TÉRMICAS), parte-a norte do municipio atopa-se enmarcada na zona B1', tipo mesotérmico I, ao estar o índice de evapotranspiración potencial comprendida no intervalo de 570 a 712 mm; en troco, parte-a sur do termo pertenceria á rexión B2' (tipo mesotérmico II, con un E.T.P. comprendido entre 712-855 mm).
- 3.- En función dos índices de aridez e de humidade (VARIACIÓN ESTACIONAL DA FUMIDADE), pode-se dicir que o déficit de auga en verán é pequeno ou nengun, ao estar o índice de aridez comprendido entre 0 e 16,7.
- 4.- En función da concentración estival da eficacia térmica (CONTRASTE TÉRMICO), o municipio de Touro se atopa na zona denominada b4' (C comprendido entre 48,0 e 51,9), polo que se pode dicir que o grado de rigor do verán respecto ao resto do ano é suave.

Un tipo climático viria definido pola combinación dos catro criterios anteriores. Sen embargo, dado que a consideración conxunta de todos eles conduciría a unha sectorización territorial intensa, en "Bioclimatología de Galicia" se han delimitado as zonas homoclimáticas existentes mediante a superposición das rexións de humidade e térmicas. dos once tipos climáticos resultantes en Galicia, o municipio de Touro estaría incluído en dous deles: parte-a norte pertenceria ao tipo denominado AB1' (régime térmico Mesotérmico I e réxime de humidade Perhúmedo), mentres que a zona sur se incluíria no tipo AB2' (con un réxime térmico Mesotérmico II e un réxime de humidade igualmente Perhúmedo).

TIPOS CLIMATICOS

(Clasif. De Thornthwaite)

TIPO CLIMATICO		SIMBOLO
Perh.	Microt. II	AC ₂ '
	Mesot. I	AB ₁ '
	Mesot. II	AB ₂ '
Húmido IV	Mesot. I	B4B ₁ '
	Mesot. II	B4B ₂ '
Húmido III	Mesot. I	B3B ₁ '
	Mesot. II	B3B ₂ '
Húmido II	Mesot. I	B2B ₁ '
	Mesot. II	B2B ₂ '
Húmido I	Mesot. I	B1B ₁ '
	Mesot. II	B1B ₂ '

2.1.6.2.- Clasificación de ALLUE

Entre as subregions fitoclimáticas desta clasificación atoparon-se en Galicia as seguintes:

- Mediterránea subhúmeda de tendencia atlántica, IV(V).

- Mediterránea subhúmeda de tendencia centroeuropea, IV(VIN).
- Atlántico europeo, V(VIN).
- Centroeuropeo, (VIN).
- Alta montaña, (X).

O concello de Touro está encuadrado na subregión V(VIN), Atlántico europeo. Esta subregión, de influencia oceánica acusada, presenta un réxime térmico mais suave que a IV(VIN); se diferencia de ésta pola presenza no litoral, desde Ribadeo até A Guardia das especies: *Medicago maríña*, *Diote candidissima*, *Helichrysum foetidum*, *Gallactites tomentosa* e *Scolymus hispanicus*.

2.1.6.3.- Clasificación de PAPADAKIS

A clasificación de PAPADAKIS caracteriza o clima desde o punto de vista agroecolóxico. Utiliza os valores extremos das variabeis climáticas, como factores limitantes na distribución de distintos cultivos. Os parámetros nos que se basea esta clasificación son:

- Temperaturas medias de las mínimas absolutas anuales y mensuales.
- Duración de la estación libre de heladas mínima, disponible y media.
- Temperaturas medias de las máximas y de las mínimas.
- Elementos propios del balance hídrico.

Os límites de separación dos tipos climáticos se corresponden cos límites naturais de determinados cultivos. Papadakis define os distintos tipos climáticos en función dos réximes térmicos e de fumidade. A determinación dos réximes térmicos establece-se a partir das correspondentes equivalencias cos tipos de inverno e de verán atopados en Galicia.

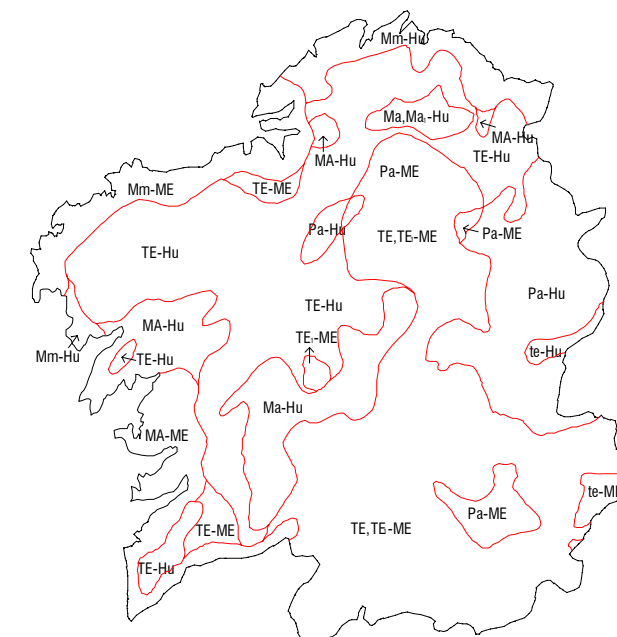
Para o municipio de Touro, atopamo-nos con un tipo de inverno Av (avea cálido) e un tipo de verán constituído por M (millo) e T (triticum mais cálido), con un regimen térmico do tipo Morno cálido (CHE). Pola sua parte, o regimen de fumidade é Húmido (Hu), caracterizado pola ausencia de meses secos, un índice de fumidade anual (Iha) maior que 1, e a auga de lavado (Ln) superior ao 20% da E.T.P. anual.

Partindo dos datos anteriores, atopamo-nos en Touro con un tipo climático, segundo a clasificación de Papadakis, Morno cálido (CHE-Hu), adecuado para cultivos criófilos (trigo, aveas, chícharos, patacas, remolacha, trevo e frutais) e con bos rendimentos de millo.

A continuación fai-se unha avaliación dos cultivos aptos no municipio de Touro, na que deben considerarse os seguintes xeitos: posibilidades ou limitacións da zona para satisfacer as

esixencias dun cultivo en cuestión; posibilidades de siembra do cultivo en relación ás catro estacións do ano e posibilidades do cultivo en secano ou regadio. desta forma, a zona ficará caracterizada mediante o espectro de cultivos que alá poden vexetar desde unha perspectiva estritamente agroclimática:

TEXTIL	TUBERCULOS	LEGUMINOSAS	CEREAIS	FRUTAIS	FORRAXES	HORTALIZAS
Lino	Pataca	Garbanzo	Trigo	Maceira	Lolium	Espárrago
		Chícharo	Cebada	Pereira	Fleo	Col
		Leza	Avea	Marmelo	Agrostis	Berza
		Almorta	Centeo	Cereixeira	Dactylis	Leituga
				Guindo	Festuca	Escarola
				Ameixeira	Bromus	Espinaca
				Aveleira	Phalaris	Acelga
				Castañeiro	Alfalfa	Endivia
				Oliveira	Trébol híbrido	Fresa
					Trébol subterráneo	Coliflor
					Trébol encarnado	Allo
						Cebola
						Porro
						Nabo

TIPOS CLIMATICOS

(Clasif. De Papadakis)

<u>TIPOS CLIMATICOS</u>	<u>SIMBOLO</u>
Marit.-templado	Mm,MA-Hu
Marit.-fresco	Ma-Hu
Templ.-cálido	TE-Hu
Templ.-frío	te-Hu
Piren. Húmida	Pa-Hu
Medit. Marítimo	MA,Mm-ME
Medit.-templado	TE-ME
Medit.-templ.-fresco	te,Pa-ME

Interpretación dos datos climáticos

De todos os datos rexistados anteriormente, se deduce que o concello de Touro posui un clima morno con influencias oceánicas que penetan a través do Ulla, dando lugar a un aumento das precipitacións, próximas aos 2000 mm anuais, cifra que non impede un acusado mínimo pluviométrico en verán. As temperaturas son en xeral altas, con unha media de 12,1°C; a media do mes mais frío -xaneiro- é de 7,1°C, e a do mes mais cálido -xullo- de 17,7°C.

2.1.7.- ESPACIOS DE INTERÉS NATURAL E PAIXASÍSTICO.

O termo municipal de Touro atópase afectado pola delimitación do Lugar de Interese Comunitario (LIC) e atópase recollido na proposta de delimitación das Rede Natura 2000 da Consellería de Medio Ambiente e mais concretamente no que abrande ao <Sistema fluvial Ulla-Deza>.

Segundo os datos recabados na mencionada Consellería, as características deste espacio son as seguintes:

Superficie: 1.633 Há.

Altitude media: 15 m.

Rexión bioclimática: Atlántica.

Concellos: Catoira, A Estrada, Pontecesures, Silleda, Valga, Vila de Cruces, Boqueixón, Dodro, Padrón, Rianxo, Teo, Touro, Vedra, Brión, Rois e Ames.

Dada: 2001.

Cursos fluviais con importantes poboacións piscícolas, entre as que destacan salmón atlántico e lamprea.

Hábitats

- *Esteiros*
- *Pasteiros de Spartina (Spartinion maritimi)*
- *Uceiras secas europeas*
- *Uceiras ortomediterráneas endémicas con toxo*
- *Rochedos silíceos con vexetación pioneira do Sedo-Scleranthion ou do Sedo albi-Veronicion dillenii*
- *Bosques aluviais de Alnus glutinosa e Fraxinus excelsior (Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae)*
- *Carballeiras galaico-portuguesas con Quercus robur e Quercus pyrenaica*

Flora

- *Narciso (Narcissus cyclamineus)*

Fauna

- *Rato de almizcre (Galemys pyrenaicus)*
- *Lontra (Lutra lutra)*
- *Martiño peixeiro (Alcedo atthis)*
- *Merlo rieiro (Cinclus cinclus)*
- *Sábalo (Alosa alosa)*
- *Zamborca (Alosa fallax)*
- *Lamprea (Petromyzon marinus)*
- *Salmón (Salmo salar)*
- *Salamántiga (Chioglossa lusitanica)*
- *Mexillón de río (Margaritifera margaritifera)*

No estuario do Ulla existe unha grande variedade de comunidades vexetais diferentes, adaptadas aos distintos grados de salinidade. Así nas zonas de auga doce atopamos notables extensións de cañaveras ('Phragmites australis') e, segundo imo-nos introducindo na fumidade, aparecen xunqueiras de 'Juncus maritimus' e pastizais de 'Spartina' marítima, que teñen un especial interese. nas beiras dos ríos Ulla e Deza desenvolve-se un bosque de ribeira moi diverso e ben conservado en algúns tramos. Dominan os alisos ('Alnus glutinosa'),

os salgueiros ('Salix atrocinerea') e os freixos ('Fraxinus angustifolia') aos que incorporan, entre outras especies, carvalleiras galaico-portuguesas con 'Quercus robur' e 'Quercus pyrenaica', acebos ('Ilex aquifolium'), espino albar ('Crataegus monogyna') e 'Rhamnus frangula'. Tamén podemos atopar: uces secas europeos, uces ortomediterráneos endémicos con toxo e penas silíceas con vexetación pioneira do 'Sedo-Scleranthion' ou do 'Sedo albi-Veronición dillenii'.

Entre a fauna máis destacable do sistema fluvial merece ser destacada, en primeiro lugar, a existencia de salmón atlántico ('Salmo salgar'), de lamprea ('Petromyzon marinus') e de mexillón de río ('Margaritifera margaritifera'). Tamén debemos destacar o martín pescador ('Alcedo atthis'), o melro acuático ('Cinclus cinclus') e a lontra ('Lutra lutra'), todos eles vinculados a sistemas acuáticos e, por esta razón, moi vulnerables á modificación do medio. na zona do estuario nidifican algunhas especies de aves características como páxaros pequenos e de singular importancia polo seu escasez en Galicia como o rascón europeo ('Rallus aquaticus'), o carriceiro común ('Acrocephalus scirpaceus'), o carriceiro tordal ('Acrocephalus arundinaceus') e o escribán palustre. Ambos son cursos fluviais con importante poboación piscícola nos que, ademais das especies mencionadas, destacan o sábalo ('Asosa asosa') e os ciprínidos como a pintarroja ('Rutilus arcasii') e o escualo ('Chondrostoma polylepis').

Dominan os alisos ('Alnus glutinosa'), os salgueiros ('Salix atrocinerea') e os freixos ('Fraxinus angustifolia') aos que se incorporan, entre outras especies, o carvallo ('Quercus robur'), o acebo ('Ilex aquifolium'), o espino albar ('Crataegus monogyna') e o 'Rhamnus frangula'. Debemos destacar, tamén, a existencia de narciso ('Narcissus cyclamineus').

Non obstante, de forma xenérica tamén, a Consellería de Medio Ambiente realizou o inventario dos humedais con un protocolo homologado co inventario nacional, de maneira que se podan sinergizar os esforzos realizados por ambas administracións. A participación no COP8, o Convenio dos membros Ramsar é unha expresión máis da disposición da administración de Galicia cara os medios húmidos.

A loita emprendida xa deu os seus primeiros froitos na conservación e valoración dos humedais, ecosistemas ricos e fráxiles, fontes de vida e de cultura. A política do futuro seguirá os mesmos pasos para non perder o patrimonio que recibemos e recupéramos na medida dos posibles, para cederllo ás xeracións venadeiras.

A valoración social dos humedais experimentou nas últimas décadas un vertixinoso troco. Os humedais pasaron de ser áreas improdúctivas e insáns, manifestamente mellorables, a constituír elementos chave na conservación da biodiversidade e do uso sostible do territorio.

A grande riqueza e diversidade dos compoñentes bióticos e abióticos dos humedais fan que se atopen entre os ecosistemas máis complexos e produtivos do planeta. Posúen unha grande variedade de biotopos e hábitats intermedios entre os ambientes terrestre e acuático, e xogan, por tanto, un importante papel na conservación da biodiversidade e no desenvolvemento económico.

O seguinte cadro recolle o único humedal que afectan á superficie do concello:

Cód. IHG	Nome del humedal	Superficie (ha)	UTM X huso 29T (m)	UTM Y huso 29T (m)
1110157	Baiobre	3,97	562366	4749867

2.1.8.- CULTIVOS E APROVEITAMENTOS.

Segundo os datos elaborados a partir das análises do Segundo Inventario Forestal Nacional para a provincia de A Coruña, dedúcese que o 61% da superficie do termo municipal está dedicada a uso forestal, ficando o 59 % restante para uso agrícola, que á súa vez se destina case totalmente a prados e pastizais ligados a explotacións gandeiras. Pequenos cultivos de horta aparecen ligados á casa, abranguendo unha certa variedade de produtos agrícolas (leguminosas, hortalizas, frutais, millo, videira,...), en xeral para consumo propio.

Así pois, os dous aproveitamentos fundamentais son o forestal e o agrícola-gandeiro. Un terceiro aproveitamento, o de matorral, que se estende ao 5 % da superficie do termo, tamén ten relación co gando, pois os tojais se utilizan como fornecedores de cama para o vacún e, portanto, para a produción de estiércol que fertilice as terras.

En xeral, a especie forestal máis abundante é o piñeiro marítimo (Pinus pinaster). Esta especie é maioritaria nas parroquias máis meridionais (e, portanto, de menor altitude) do municipio, mentres que a presenza do eucalipto aumenta progresivamente a medida que nos desplazamos cara o norte. Así, por exemplo, o Pinus pinaster é a especie forestal dominante nas parroquias de Vilar (85 %), Foxás (90 %), Enquerentes (95 %), Circes (59 %) e Bendaña (82 %), mentres que en outras parroquias situadas máis ao norte predomina a mestura de piñeiros e eucaliptos: Quión (91 %), Touro (83 %), Bama (67 %), Loxo (65 %), Cornado (62 %).

A distribución destes usos forestais dentro do municipio, separados por parroquias, indican-se na seguinte táboa:

Superficies e distribución dos usos forestais																			
Parroquia	Superficie		Uso Forestal		Pinus Pinaster		Eucalyptus		Fronchosas		Pinos + Eucalyptos		Coníferas + Fronchosas		Otras Especies		Desarbolado (Matorral)		
	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	
ANDEADE	481,95	269,41	55,90	18,75	3,89	56,85	11,79	-	-	118,43	24,57	10,79	2,24	-	-	64,60	13,40	-	-
BAMA	992,28	568,76	57,32	124,97	12,59	16,89	1,70	-	-	407,82	41,10	19,07	1,92	-	-	-	-	-	-
BENDAÑA	69,14	18,71	27,06	9,41	13,61	-	-	-	-	-	-	9,30	13,45	-	-	-	-	-	-
BESEÑO	717,59	300,41	41,86	-	-	0,61	0,09	3,36	0,47	152,63	21,27	124,27	17,32	-	-	19,53	2,72	-	-
CALVOS DE SOCAMIÑO	729,83	452,03	61,94	132,85	18,20	7,71	1,06	0,85	0,12	262,10	36,91	15,14	2,07	23,59	3,23	9,80	1,34	-	-
CIRCOS	325,80	202,14	62,04	117,75	36,14	-	-	10,59	3,25	-	-	9,50	2,92	64,30	19,74	-	-	-	-
CORNADO	522,79	316,36	60,51	128,55	24,59	23,74	4,54	-	-	145,27	27,79	9,62	1,84	-	-	9,19	1,76	-	-
ENQUERENTES	198,20	138,78	70,02	125,50	63,32	-	-	-	-	-	-	-	-	13,28	6,70	-	-	-	-
FAO	776,57	504,64	64,98	-	-	1,97	0,25	5,47	0,70	300,65	38,72	140,23	18,06	21,21	2,73	35,11	4,52	-	-
FONTES ROSAS	176,14	64,50	36,62	32,51	18,46	-	-	-	-	15,27	8,67	-	-	-	-	16,72	9,49	-	-
FOXÁS	728,20	462,69	63,54	406,90	55,88	-	-	-	-	-	-	51,36	7,05	1,12	0,15	3,31	0,45	-	-
LOXO	1334,81	613,61	45,97	104,48	7,83	17,50	1,31	-	-	342,36	25,65	32,07	2,40	-	-	117,20	8,78	-	-
NOVEFONTES	607,71	423,78	69,73	52,74	8,68	-	-	-	-	135,09	22,23	154,98	25,50	80,96	13,32	-	-	-	-
PREVEDIÑOS	1144,07	714,15	62,42	427,39	37,36	-	-	-	-	164,08	14,34	74,83	6,54	4,24	0,37	43,61	3,81	-	-
QUIÓN	1058,05	730,53	69,05	-	-	3,49	0,33	10,39	0,98	673,46	63,65	-	-	-	-	43,19	4,08	-	-
RIBEIRA	298,55	198,48	66,48	86,00	28,81	-	-	-	-	-	-	112,48	37,67	-	-	-	-	-	-
TOURO	572,10	454,34	79,42	-	-	-	-	-	-	432,34	75,57	18,37	3,21	-	-	3,63	0,63	-	-
TURCES	381,33	221,38	58,05	16,23	4,26	-	-	-	-	120,48	31,60	81,27	21,31	-	-	3,39	0,89	-	-
VILAR	539,00	29,22	5,42	-	-	-	-	-	-	-	-	17,18	3,19	-	-	12,04	2,23	-	-
TOTAL	11654,11	6684	57,35	1784	15,31	128,8	1,10	30,7	0,26	3270	28,06	880,5	7,55	208,7	1,79	381,3	3,27		

Polo que se refere á distribución sobre o territorio destes cultivos, se pode dicir que os prados e pastizais acostuman ocupar vaguadas, proximidade de fontes e correntes de auga, zonas húmidas e vales pouco drenados, e en xeral zonas de pendentes suaves ou moderadas, nas que é frecuente modificar o curso natural dos regatos para canalizar a auga directamente aos pastos. Ao borde destas zonas de pradería acostuman-se ubicar as distintas entidades de poboación, constituídas tradicionalmente por casas rurais, con engadidos agrícolas, naves para gando e pequenos cultivos de horta anexos. En troco, as zonas de fortes pendentes ou de difícil acceso, pouco apropiadas para outras actividades e usos que non sexan os estritamente forestais, viñeron tradicionalmente destinando-se a monte.

2.2.- MEDIO CONSTRUIDO.

2.2.1.- ASENTAMENTOS DE POBLACION.

Os 149 núcleos de poboación do concello representan unha ampla variedade de tipoloxias de asentamento, repartindo-se de forma desigual entre as dezanove parroquias que o compoñen:

PARROQUIA	SUPERFICIE (Km ²)	ALDEA	DISTANCIA A FONTE DIAZ (Km)
1. Andeade	4,82	1.1. Andeade	4,5
		1.2. Casa Grande, A	4,6
		1.3. Castelo, O	6,2

2. Bama	9,92	1.4. Eirexe, A-Bugallo, O	4,0
		1.5. Fuente Alvite	4,4
		1.6. Outeiro, O	3,7
3. Bendaña	0,69	2.1. Babela	7,5
		2.2. Belvís	7,5
		2.3. Campelo	8,0
		2.4. Castro	8,0
		2.5. Igrexa, A	7,0
		2.6. Millares Grande	9,0
		2.7. Sar	8,0
		2.8. Silva, A	7,2
		2.9. Tarrío	7,4
		2.10. Vilar	8,5
		2.11. Xesteira, A	7,6
4. Beseño	7,18	3.1. Bendaña	10,4
		3.2. Lobagueiras	10,5
		4.1. Baiobre	9,0
		4.2. Barrido	7,4
		4.3. Beseño de Abaixo	7,8
		4.4. Beseño de Arriba	8,0
		4.5. Forte, O	7,7
		4.6. Gordela, A	10,0
		4.7. Igrexa, A	7,5
		4.8. Maroxa, A	6,50
		4.9. Murgás	9,0
		4.10. Oca de Abaixo	5,3
		4.11. Oca de Arriba	7,0
		4.12. Pica, A	10,0
4.13. Tarrío	7,5		
4.14. Vilanova	6,5		
5. Calvos de Socamiño	7,3	5.1. Baiuca, A	7,3
		5.2. Calvos de Arriba	7,2
		5.3. Carballiño	9,5
		5.4. Cezar	7,1
		5.5. Merés	7,0
		5.6. Rilo	9,0
		5.7. Rosende	9,5
		5.8. Sartés	8,0
		5.9. Vilar	9,3
		5.10. Xunqueira	8,4
6. Circos	3,26	6.1. Chaos, Os	11,1
		6.2. Penediñas, As	11,1
		6.3. Quintás	11,1

7. Cornado	5,23	7.1.	Cilobre	6,8	13. Novefontes	6,08	12.17.	Vilanova	1,9																																						
		7.2.	Dioño	6,2			12.18.	Vilaperre	1,9																																						
		7.3.	Freire, O	6,6			13.1.	Basebe	7,0																																						
		7.4.	Mane	6,7			13.2.	Campo, O	5,0																																						
		7.5.	Santiso	7,0			13.3.	Capela, A	5,0																																						
		7.6.	Subres	7,2			13.4.	Corvite	5,2																																						
8. Enquerentes	1,98	8.1.	Quintas, As	4,8	13.5.	Dozariñas	5,6	13.6.	Penelas	5,3																																					
9. Fao	7,77	9.1.	Aldrén	3,0	14. Prevediños	11,44	13.7.	Sestelo	5,5																																						
		9.2.	Arroeiro, O	2,8			13.8.	Xondo	6,6																																						
		9.3.	Bustelo	2,1			14.1.	Castro, O	8,0																																						
		9.4.	Cascallón, O	2,5			14.2.	Corneda	10,1																																						
		9.5.	Cruz, A	2,4			14.3.	Insua	10,0																																						
		9.6.	Dezas, Os - Torre, A	2,6			14.4.	Millares Pequeno	8,5																																						
		9.7.	Eirexe, A	2,0			14.5.	Mince	9,1																																						
		9.8.	Gagos, Os	2,8			14.6.	Noaio	8,0																																						
		9.9.	Moutarón, O - Soutullo	2,0			14.7.	Quintás	9,0																																						
		9.10.	Paces, Os	3,8			14.8.	Sanguñedo	10,8																																						
		9.11.	Pena	3,2			15. Quión	10,58	15.1.	Abelenda	7,0																																				
10. Fontes Rosas	1,76	10.1.	Cimadevila	4,2	15.2.	Lago	6,5	15.3.	Laña de Abaixo	6,0																																					
11. Foxás	7,28	11.1.	Besaña	9,7	15.4.	Laña de Arriba	6,0	15.5.	Liñaredo	2,7																																					
		11.2.	Eirexe, A	8,0							15.6.	Loureiros	7,5																																		
		11.3.	Foxas de Abaixo	9,0										15.7.	Muiña, A	5,2																															
		11.4.	Grixó	9,2													15.8.	Quintá, A	2,6																												
		11.5.	Obra, A	8,0																15.9.	Rozas	2,7																									
		11.6.	Sobreiro	8,9																			15.10.	Sabucedá	3,0																						
		11.7.	Tolán	8,0																						15.11.	San Fiz	5,1																			
12. Loxo	13,35	12.1.	Arinteiro	2,5	15.12.	Toxa, A	5,3	15.13.	Valdolide	5,2																																					
		12.2.	Bravos, Os	1,5							16. Ribeira	2,99	16.1.																Muiños, Os	4,6																	
		12.3.	Capela, A	2,8										16.2.	Pousada	4,5																															
		12.4.	Casas Novas, As	2,3													16.3.	Remesquide	5,5																												
		12.5.	Cotiño, O	1,9																16.4.	San Pedro	5,0																									
		12.6.	Eirexe, A	2,4																			17. Touro	5,72	17.1.						Barral, O	0,5															
		12.7.	Goleta, A	2,0																						17.2.	Cruz de Méndez	1,2																			
		12.8.	Goritas, As	3,0																													17.3.	Fonte Díaz	-												
		12.9.	Loureda	1,1																																17.4.	Mourellos Arriba	1,0									
		12.10.	Louredela	0,9																																			17.5.	Mourellos Arriba	0,2						
		12.11.	Loxo	2,7																																						17.6.	Santaia, A	0,7			
		12.12.	Outeiro	3,2																																									17.7.	Ventín	1,1
		12.13.	Peixón	3,0																																											
		12.14.	Torreis de Abaixo, Os	3,2																																											
		12.15.	Torreis de Arriba, Os	2,8																																											
		12.16.	Tribás	1,2																																											

18. Turces	3,81	18.1. Gordela, A	10,0
		18.2. Marzá	8,9
		18.3. Merés	7,3
		18.4. Monte, O	10,7
		18.5. Murgás	7,2
		18.6. Pedreiras, As	7,3
		18.7. Ribeira, A	10,2
		18.8. Turces	9,0
19. Vilar	5,39	19.1. Barreiriña	11,9
		19.2. Bugalleira	12,0
		19.3. Casal	11,7
		19.4. Coto de Millán	12,2
		19.5. Empalme	10,4
		19.6. Millán	12,1
		19.7. Outeiro de Millán	12,1
		19.8. Porcariza	12,0
		19.9. Vilar	11,5

O concello de Touro conta na actualidade con 148 entidades de poboación sobre as que se asentan un total de 4.699 habitantes. O carácter destes núcleos é eminentemente rural e o seu tamaño é moi variable. A densidade de asentamentos resultante é de 1,28 núcleos por Km², o que unido á escasez de poboación nos dá unha idea da elevada dispersión do municipio.

O número de aldeas por parroquia, presenta unha grande variabilidade, abalando entre os valores extremos de Loxo (17 núcleos) e de Enquerentes e Fontes Rosas (un núcleo cada unha). Algo semellante pode dicer-se da superficies respectivas de cada parroquia, xa que están comprendidas entre os 11,1 Km² da mais grande, Bama, e os 1,1 Km² da mais pequena, Bendaña (que, a pesar de contar con un reducido número de habitantes, presenta unha densidade de poboación moi superior á media municipal).

Distribución de asentamentos por parroquias

Parroquia	Poboación	Nº de núcleos	Superficie (Km ²)	Densidad de núcleos
Andeade (Santiago)	127	6	4,82	1,24
Bama (San Vicenzo)	344	11	9,92	1,11
Bendaña (Santa María)	74	2	0,69	2,89
Beseño (San Cristovo)	255	14	7,18	1,95
Calvos de Socamiño (San Martiño)	204	10	7,30	1,37
Circos (Santa Mariña)	136	3	3,26	0,92
Cornado (Santiso)	165	6	5,23	1,15
Enquerentes (San Miguel)	71	1	1,98	0,50
Fao (Santa Uxía)	259	11	7,77	1,42
Fontes Rosas (San Xoán)	39	1	1,76	0,57
Foxás (San Breixo)	305	7	7,28	0,96
Loxo (Santa María)	508	18	13,35	1,35
Novefontes (Santiago)	170	8	6,08	1,32
Prevediños (Santiago)	385	9	11,44	0,79
Quión (San Fiz)	390	13	10,58	1,23
Ribeira (San Pedro)	119	4	2,99	1,34
Touro (San Xoán)	662	7	5,72	1,22
Turces (Santa María)	222	8	3,81	2,10
Vilar (San Miguel)	264	9	5,39	1,67
Total	4699	148	116,54	1,27

A parroquia de San Xoán de Touro é a mais povoada do municipio e a que presenta unha maior densidade de poboación, aínda que a súa densidade de núcleos por quilómetro cuadrado é inferior á media.

Como xa se mencionou, os 148 núcleos de poboación se distribuen de forma irregular ao longo do termo municipal, aínda que en eles se poden observar pautas de asentamento comúns. Así, por exemplo, é habitual que se situen en ladeiras de orientación diversa, moi ligados aos terrenos de pastizal que se estenden aos seus pés, ao fondo da vaguada. En outros casos, como en Cimadevila (Fontes Rosas), Quintás (Enquerentes) ou Basebe (Novefontes) é a aldea a que situa aos pés dos pastos, por constituir ésta unha situación máis óptima para os mesmos. En calquera caso, se emplazan xeneralmente entre os límites dos terrenos de cultivo e de monte.

Polo demais, estes asentamentos acostuman presentar unha tipoloxía de aldea pechada, aínda que con diversos grados de complexidade. Así pois, existen aldeas moi mestas e pechadas, como Sar, Mourelos de Abaixo, Bentín, Foxás de Abaixo, Arroeiro, etc. (con ruas emparradas, en algúns casos) fronte a outras relativamente espallas. Outros factores

peculiares, como a presenza de estradas, pazos ou casas grandes, igrexas ou capelas, etc. introducen os elementos de diversidade que caracterizan a cada asentamento.

Fonte Díaz, situado no centro do termo municipal, alberga a práctica totalidade dos servizos do mesmo: o cuartel da Guardia Civil, o Concello e os Xulgados, o centro de saúde, o polideportivo, a piscina municipal, establecementos comerciais e de lecer, etc. Outros núcleos adquiren unha relativa importancia nos seus respectivos entornos, aínda que os servizos e dotacións que ofrecen son mínimos: Turces (Turces), A Goleta (Loxo), Quintás (Prevediños) e O Empalme (Vilar).

Aínda que moitas aldeas presentan índices de medra regresivas, en todas elas aparece un novo tipo de asentamento que, se ben polo momento non atinxe grandes dimensións, podería subpor no futuro un grave problema urbanístico: a localización de novas casas-vivendas illadas ao longo de calquera pista ou estrada, que podería vir a acabar coas actuais características de ocupación do territorio e a dificultar a dotación das necesarias infraestruturas urbanísticas.

2.2.2.- TIPOLOXÍA EDIFICATORIA.

O estudo das diversas tipoloxías que conforman a panorama arquitectónico do municipio ofrece as conclusións que se expoñen a continuación.

No concerninte á tipoloxía das edificacións tradicionais dedicadas a vivenda, con unhas características abertamente agrícolas ou gandeiras, podemos apreciar unha xeneralización das construcións de dúas plantas ocupadas por unha só vivenda. O termo "casa rural" é o que mellor veu definindo a este tipo edificatorio, encanto que o uso de vivenda comparte o seu espazo con outros usos relacionados coa economía agrícola-gandeira familiar. Esta peculiaridade xera a aparición de construcións auxiliares, ligadas ao corpo principal, como alpendres, naves, hórreos, etc., cuxos característicos volumes e disposición adquiren especial protagonismo no tecido do asentamento.

A casa acostuma ser rectangular, con variacións en planta para adaptarse ás características do emplazamento, na que en moitas ocasións aparecen corpos adosados ás súas fachadas frontal e posterior, que permiten a aparición de zaguans cubridos de acceso ao edificio principal. A cuberta (de tella ou, en ocasións, de laxe) acostuma ser a dúas augas que, cando é necesario, se prolongan para cubrir os corpos adosados á casa. Os materiais máis empregados son a cantería de granito e a cachotería de granito ou laxe, xunto coa madeira (utilizada tradicionalmente en carpinterías e estruturas de cuberta e forxado). Non son infrecuentes os acabados exteriores a base de revocos de cor branca.

A casa rural consta tamén dun certo número de edificacións adxectivas ou engadidos, con funcións agrícolas ou gandeiras, que acostuman dispor-se en torno ao corpo principal conformando patios pechados. Tradicionalmente realizados con técnicas e materiais similares aos da vivenda, na actualidade estes alpendres e galpóns foron-se substituíndo ou ampliando con materiais máis actuais, como o bloque de formigón, o ladrillo ou as pranchas de fibrocemento.

Outros elementos, non estritamente arquitectónicos pero que si caracterizan a paisaxe construída de algúns núcleos, son os emparrados, que ás veces aparecen no interior dos núcleos como elementos de cobrición de rúes e de porches.

Nos últimos anos vimos asistindo a un complexo fenómeno de colonización do medio rural por parte de edificacións residenciais que, situadas normalmente fóse dos núcleos, van introducindo tipoloxías que responden a modelos populares actuais, non tradicionais: casas de B+I (ás veces con aproveitamento baixo cuberta e semisótano, se a pendente o permite), tipo "chalet", con estrutura de formigón, pechamento de ladrillo, revestimento cerámico ou enfoscado, cuberta de tella a dúas ou máis augas, etc. Así, aínda que esta nova tipoloxía de vivenda acostuma manter aínda a súa vinculación coa actividade agrícola e gandeira, as influencias dos modelos periurbanos de segunda residencia (e, en menor medida, de arquitecturas foráneas) resultan evidentes.

2.2.3.- ESTRUCTURA DA PROPIEDAD.

No termo municipal de Touro atopámonos con dúas realidades claramente diferenciadas. Por un lado temos un proceso de concentración parcelaria realizado pola Consellería de Agricultura que afectou ás parroquias que se indican no cadro adxunto, concentrando todos os terreos das diferentes parroquias, agrícolas e de monte, desde os máis produtivos ata os menos produtivos, desde os máis afastados ata contiguos aos núcleos rurais e mesmo urbanos, chegando ata o interior destes e creando unha rede de camiños de comunicación entre eles. polo outro temos un proceso de segregación parcelaria efectuado polos propietarios, sobre todo nos núcleos rurais e en menor medida no solo rústico, realizado fundamentalmente con fins urbanísticos no primeiro dos casos e con finalidades hereditarias e de reorganización da propiedade no segundo.

En ambos casos, e sobre todo nas parroquias nas que non actuou a concentración parcelaria, aínda existe un elevado número de parcelas de dimensións moi pequenas para ser útiles para unha explotación agrícola moderna ou forestal.

Concentración Parcelarias do Concello de Touro

Denominación	Concellos afectados	Data de inicio
Andeade - Cornado	Touro	02/06/78
Bama (San Vicente)	Touro	13/12/69
Bama II (San Vicente)	Touro	18/05/89
Beseño - Turces	Touro	13/08/71
Calvos de Socamiño - Circes	Touro	13/08/71
Foxáns (San Breixo)	Touro	29/08/80
Foxás - Bendaña II	Touro	19/02/93
Loxo - Enquerentes - Fontes Rosas - Ribeira	Touro	18/08/72
Loxo II - Enquerentes - Fontes Rosas - Ribeira	Touro	07/09/95
Novefontes	Touro	29/08/80
Oural - Pousada - Sucira - Bendaña	Boqueixón - Touro	18/08/72
Prevediños (Santiago)	Touro	13/08/66
Prevediños II (Santiago)	Touro	18/05/89
Ribeira	Touro	22/12/80
Touro - Quión	Touro	22/09/88
Vilar II (San Miguel)	Touro	19/02/93

Nas parcelas de núcleo os cambios de propiedade, agregacións e segregacións, deron parcelas de superficies dispares, desde grandes parcelas de uso agrícola inseridas no tecido destes, ate parcelas subdivididas en función da parcela mínima fixada polas NN SS municipais que foron recorridas.

BIBLIOGRAFIA E FONTES DE INFORMACION.**CARTOGRAFIA**

- Mapa de Galicia. Escala 1:200.000. Dirección Xeral do Instituto Xeográfico Nacional.
- Folla 95. Mapa Topográfico Nacional Escala 1/50.000. Instituto Xeográfico Nacional.
- Folla 121. Mapa Topográfico Nacional Escala 1/50.000. Instituto Xeográfico Nacional.
- Folla 95-III. Mapa Topográfico Nacional. Escala 1/25.000. Instituto Xeográfico Nacional.
- Folla 95-IV. Mapa Topográfico Nacional. Escala 1/25.000. Instituto Xeográfico Nacional.
- Folla 121-I. Mapa Topográfico Nacional. Escala 1/25.000. Instituto Xeográfico Nacional.
- Folla 121-II. Mapa Topográfico Nacional. Escala 1/25.000. Instituto Xeográfico Nacional.
- Folla 95. Mapa Xeolóxico de España. Escala 1/50.000. Instituto Xeolóxico de España.
- Folla 121. Mapa Xeolóxico de España. Escala 1/50.000. Instituto Xeolóxico de España.
- Mapa geocientífico do medio rural. Ministerio de Industria e Enerxía. Secretaría Xeral da Enerxía e Recursos Minerais. Instituto Xeolóxico y Mineiro de España.
- Mapa de clases agrólogas. Evaluación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura.
- Mapa de cultivos e aproveitamentos. Evaluación dos recursos agrarios. Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación
- Segundo Inventario Forestal Nacional 1.986-1.995. A Coruña. Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación. ICONA.

XEOLOGIA E XEOTECNIA.

- Mapa xeotécnico xeral. Ministerio de Industria. Dirección Xeral de Minas. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa geocientífico do medio rural. Ministerio de Industria e Enerxía. Secretaria Xeral da Enerxía e Recursos Minerais. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa xeolóxico de España. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España

XEOMORFOLOXIA

- Mapa xeotécnico xeral. Ministerio de Industria. Dirección Xeral de Minas. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa geocientífico do medio rural. Ministerio de Industria e Enerxía. Secretaría Xeral da Enerxía e Recursos Minerais. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa xeolóxico de España. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Miralbés Bedera. Fundación Pedro Barrié da Maza, Conde de FENOSA

SOLOS

- Mapa de clases agrológicas. Evaluación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura

- Mapa de cultivos y aproveitamentos. Evaluación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación
- Mapa xeotécnico xeral. Ministerio de Industria. Dirección Xeral de Minas. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa xeolóxico de España. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa de rocas industriais. Intitulo Xeolóxico e Mineiro de España
- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Maralbés Bedra. Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de FENOSA

VEXETACIÓN

- Mapa de clases agrológicas. Evaluación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura
- Mapa de cultivos y aproveitamentos. Evaluación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación
- Mapa geocientífico del medio rural. Ministerio de industria y Enerxía. Secretaría Xeral da Enerxía y Recursos Minerais. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Segundo Inventario Forestal Nacional 1.986-1.995. LA Coruña. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. ICONA
- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Miralbés Bedera. Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de FENOSA

HIDROLOXÍA

- Mapa xeotécnico xeral. Ministerio de Industria. Enderezo Xeral de minas. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa geocientífico do medio natural. Ministerio de Industria e Enerxía. Secretaría Xeral da Enerxía e Recursos Minerais. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España

FAUNA

- Mapas cinexéticos. Consellería de Agricultura. Cotos de caza. Acoutados de Pesca
- Atlas de vertebrados de Galicia. Concello da cultura galega.

RECURSOS NATURAIS

- Mapa de clases agrológicas. Avaliación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura
- Mapa de cultivos e aproveitamentos. Avaliación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación
- Mapa xeotécnico xeral. Ministerio de Industria. Enderezo Xeral de Minas. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa geocientífico do medio natural. Ministerio de Industria e Enerxía. Secretaría Xeral da Enerxía e Recursos Minerais. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Mapa xeolóxico de España. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España

- Segundo inventario Nacional 1.986-1.995. A Coruña. Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación. ICONA
- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Miralbés Bedeira. Fundación Barrié da Maza, Conde de FENOSA
- Anuario de Estatística Agraria 1.993. Xunta de Galicia.

CLIMA

- Mapa geocientífico do medio natural. Ministerio de Industria e Enerxía. Secretaría Xeral da Enerxía e Recursos Minerais. Instituto Xeolóxico e Mineiro de España
- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Miralbés Bedeira. Fundación Barrié da Maza, Conde de FENOSA
- Bioclimatoloxía de Galicia. Alexo Carballeira e Outros. Fundación Pedro Barrié da Maza, Conde de FENOSA. A Coruña 1.983
- Caracterización agroclimática da provincia Da Coruña. Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación
- Sección de datos do Instituto Nacional de Meteoroloxía.

PROPIEDAD DO SOLO

- Desenvolvemento territorial e planificación comarcal. OU Plan de Desenvolvemento Comarcal de Galicia. Andrés Precado Ledo. Sección Monografías. Xunta de Galicia
- Desenvolvemento local e Comarcalización. Coordinación por Antonio Precado Ledo e A. Vázquez Barqueiro. Serie Monografías. Xunta de Galicia.

ESPACIOS NATURAIS

- Elementos e conxuntos do patrimonio histórico-artístico, arquitectónico, arqueolóxico, etnográfico e cultura
- Noticias Arqueolóxico-Numismáticas do Castro Lupario Fernando Cuña Castroviejo e Milagres Cavada

DEMOGRAFÍA

- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Miralbés Bedeira. Fundación Pedro Barrié da Maza, Conde de FENOSA
- Galicia en cifras. Anuarios 1.989, 1.990, 1.991, 1.992 e 1.993. Instituto Galego de Estatística. Consellería de Economía e Facenda. Xunta de Galicia
- Estatísticas do praza de Traballo. Anuario 1.993. Xunta de Galicia. Instituto Galego de Estatística. consellería de Economía e Facenda.
- A poboación de Galicia. Proxeccións. Centro de información Estatística de Galicia. Consellería de Economía e Facenda

- Enquisa de Poboación Activa en Galicia (EPA) Xunta de Galicia. Consellería de Economía e Facenda. Instituto Galego de Estatística

ACTIVIDADES ECONÓMICAS

- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Miralbés Bedeira. Fundación Barrié da Maza, Conde de FENOSA
- Mapa de clases agrólogas. Avaliación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura.
- Mapa de cultivos e aproveitamentos. Avaliación de recursos agrarios. Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación
- Segundo inventario Forestal Nacional 1.986-1.995. A Coruña. Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación. ICONA
- Renda Municipal en Galicia. Serie e Territorio. Fundación Caixa Galicia
- Anuario de Estatística Agraria 1.993. Xunta de Galicia
- Galicia en cifras. Anuarios 1.989, 1.990, 1.991, 1.992 e 1.993. Instituto Galego de Estatística. Consellería de Economía e Facenda. Xunta de Galicia
- Estatísticas do Praza de Traballo. Anuario 1.993. Xunta de Galicia. Instituto Galego de Estatística. Consellería de Economía e Facenda
- Enquisa de Poboación Activa en Galicia (EPA). Xunta de Galicia. Consellería de Economía e Facenda. Instituto Galego de Estatística

VIVENDA

- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Miralbés Bedeira. Fundación Barrié da Maza, Conde de FENOSA
- Galicia en cifras. Anuarios 1.989, 1.990, 1.991, 1.992 e 1.993. Instituto Galego de Estatística. Consellería de Economía e Facenda. Xunta de Galicia

EQUIPAMENTOS

- Galicia na súa realidade xeográfica. Rosario Miralbés Bedeira. Fundación Pedro Barrié da Maza, Conde de FENOSA
- Galicia en cifras. Anuarios 1.989, 1.990, 1.991, 1.992 e 1.993. Instituto Galego de Estatística. Consellería de Economía e Facenda. Xunta de Galicia.

PATRIMONIO

- Inventario de bens culturais. Enderezo Xeral de patrimonio cultural. Consellería de Cultura, Comunicación Social e Turismo
- Inventario arqueolóxico de A Coruña. Enderezo Xeral de patrimonio cultural. Consellería de Cultura, Comunicación Social e Turismo

- Inventario do Patrimonio Etnográfico e Inmobiliario. Enderezo Xeral de patrimonio cultural. Consellería de Cultura, Comunicación Social e Turismo.